

6.3 Jednotlivá dějinná období: specifika pramenné základny, metodický a interpretační kontext

6.3.1 STŘEDOVĚK

Při studiu středověku pracuje historik více než v případě jiných dějinných období s prameny zpřístupněnými formou kritických vědeckých edic. Typickým je tento stav zejména pro období raného a vrcholného středověku. Důvodu tohoto stavu je vícero – vedle faktu, že to byly právě středověké (medievální) prameny, na nichž se tradičně tříbily nástroje historické kritiky, je to samotné stáří středověkého materiálu a zvýšená potřeba jeho ochrany, např. i tím, že se omezí práce s originálními dokumenty. Aktuální výzvou moderního archivnictví je také proces digitalizace archivního kulturního bohatství, jenž se přirozeně netýká jen medievální materie, ale zasahuje (na základě specifických kritérií) materiál napříč dějinnými obdobími.

V případě pramenných edic rozlišujeme dva hlavní přístupy k zveřejnění materiálu a to buď v jejich celkové textové podobě, tedy doslovně (tzv. in extenso) nebo formou obsahových výtahů (tzv. regesta), u nichž je míra podrobnosti a informačního bohatství odvislá od koncepce stanovené historikem-editorem, jenž materiál zpracovává. Při vydávání písemných pramenů in extenso se historik-editor může opřít o dvě základní metodická východiska, jimiž jsou transliterace (věrný grafický otisk – jak byl text originálu znak od znaku zaznamenán, tedy za respektu k spřežkovému pravopisu atp.) a transkripce (věrný fonetický otisk – jak byl text originálu hlasově reprodukován).

Synonymem promyšleného a metodicky bezpečně ukotveného systému vydávání historických pramenů (ediční práce) je dodnes projekt **Monumenta Germaniae Historica** (ve zkratce MGH), u jehož zrodu stál roku 1819 říšský svobodný pán *Karl von Stein* († 1831). Jednou z nejvýznamnějších osobností z okruhu MGH, která se zasloužila o mimořádné zdokonalení technik a metody ediční práce byl *Theodor von Sickel* († 1908). MGH disponuje vlastní časopiseckou tribunou (*Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*), monumentální projekt se člení do pěti řad dle druhu editovaného materiálu:

- *Scriptores* (narativní prameny)
- *Leges* (právní sbírky, zákoníky)
- *Diplomata* (listiny)
- *Epistolae* (listy)
- *Antiquitates* (básnická díla, nekrologia, pamětní knihy)

Obrázek 26: Theodor von Sickel (1826-1908) a Julius von Ficker (1885-1902), vynikající odborníci na poli ediční práce a diplomatiky, vychovali řadu významných následovníků (v tom i z českých zemí)

Vedle MGH představují co do významu druhý nejdůležitější ediční podnik (přinejmenším v kontextu střední Evropy) **Regesta Imperii** (ve zkratce RI). Projekt, u jeho zrodu stál roku 1830 *Johann Friedrich Böhrer* († 1863) je dodnes neustále zdokonalován, jednotlivé svazky jsou přepracovávány a doplňovány. Jednou z nejvýznamnějších osobností byl současník Theodora von Sickel, *Julius von Ficker* (†1902). Zatímco MGH slouží k publikování historických pramenů k dějinám středověké Svaté říše římské (a jejich přímých předchůdců) in extenso, jsou RI (jak název napovídá) registářem. Obě ediční řady patří k významným zdrojům pramenů k českým dějinám.

- Regestář k vládě Karlovců (751-918/926/962)
- Regestář k vládě otonské (saské) dynastie (919-1024)
- Regestář k vládě sálské (franské) dynastie (1024-1125)
- Regestář k vládě Lothara III. a starších Štaufů (1125-1197)
- Regestář k vládě mladších Štaufů (1198-1272)
- Regestář k vládě Rudolfa, Adolfa, Albrechta a Jindřicha VII. (1273-1313)
- Regestář k vládě Ludvíka Bavora (1314-1347)
- Regestář k vládě Karla IV. (1346-1378)
- Regestář k vládě Václava IV. (1376/78-1400/19)
- Regestář k vládě Ruprechta (1400-1410)

Kritika a interpretace pramenů v kontextu jednotlivých (pod)oborů historické vědy, metody historikovy práce

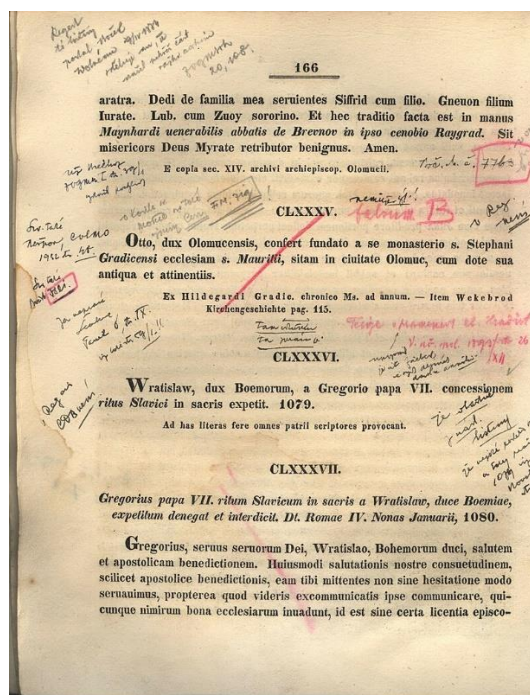
- Regestář k vládě Zikmunda Lucemburského (1410-1437)
- Regestář k vládě Albrechta II. (1438-1439)
- Regestář k vládě Fridricha III. (1440-1493)
- Výběrový regestář k vládě Maxmiliána I. (1493-1519)

Z nejvýznamnějších řad pramenných edic k medieválním dějinám českých zemí je třeba připomenout následující podniky:

Magnae Moraviae fontes historici (ve zkratce MMFH), prameny k dějinám Velké Moravy, celkem 5 tematicky definovaných svazků publikoval kolektiv editorů pod vedením Lubomíra Emila Havlíka († 2000).

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae (ve zkratce CDB), klíčový český diplomatář zpřístupňující listiny a listy k nejstarším dějinám Čech a Moravy (doposud byly vydány listiny z let 805-1283); k editorům se počítali Gustav Friedrich († 1943, žák Theodora von Sickel), Zdeněk Kristen († 1967), Jindřich Šebánek († 1977), Sáša Dušková († 2002), Jana Nechutová nebo Dalibor Havel.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae (ve zkratce CDM), moravský diplomatář zpřístupňující listiny a listy z let 396-1411; pro materiál do roku 1283 se nicméně užívá i pro Moravu CDB, neboť starší svazky moravského kodexu zaplevelil jeho editor Antonín Boček († 1847) řadou falz. K dalším editorům se řadili Josef Chytil († 1861), Vincenc Brandl († 1901) a Berthold Bretholz († 1936).

Obrázek 27: CDM, u listiny č. 185 jsou připsány poznámky Jindřicha Šebánka o tom, že se jedná o falzum z dílny Antonína Bočka

Regesta diplomata nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae (ve zkratce RBM), regesta diplomatického materiálu pro léta 600-1378; mezi editory se postupem let zařadili Karel Jaromír Erben († 1870, zapracoval i Bočkova falza), Josef Emler († 1899), Jiří Spěváček († 1996), Bedřich Medl († 1940) či nejnověji Lenka Blechová.

Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (ve zkratce RBMV), zpřístupňuje formou regestů diplomatický materiál z doby vlády krále Václava IV.; k editorům patří Věra Jenšovská († 1982), Božena Kopiczková, Karel Beránek († 2015) nebo Richard Psík.

Archivum Coronae regni Bohemiae (ve zkratce ACRB), editoval Václav Hrubý († 1933), edice listin českého korunního archivu, dílo zůstalo torzem (dotaženo po rok 1355).

Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia (ve zkratce MVB), tzn. papežské písemnosti k dějinám českých zemí; k editorům se počítali Ladislav Klicman († 1943), Jan Bedřich Novák († 1933), Karel Stloukal († 1957), Kamil Krofta († 1945), Jaroslav Eršil († 2008) a Zdeňka Hledíková († 2018).

Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, registář či spíše katalog vznikl pod redakcí Františka Beneše († 1971) a Karla Beránka († 2015).

Důležitým pramenem politických, sociálních, hospodářských, ale též obecně kulturních dějin jsou knihy, které byly vedeny u zemských soudů – tedy knihy půhonů (žalob) a nálezů (rozsudků) a především tzv. zemské desky obsahující záznamy o přesunech alodního (svobodného, tzv. zpupného) majetku. Nejstarší svazky *českých zemských desk* byly zničeny během požáru Pražského hradu roku 1541; Josef Emler († 1899) editoval porůznu dochované zápisy z doby před požárem. *Moravské zemské desky* jsou dochovány ve dvou řadách (brněnské a olomoucké) od roku 1348, edičně byly zpřístupněny svazky do počátku 40. let 17. století, na vydání se podíleli Vincenc Brandl († 1901), Petr rytíř Chlumecký († 1863), Josef Chytil († 1861), Karl Demuth († 1889), Adolf Wolfskron († 1863), Tomáš Kalina († 1956), František Matějka († 1997) a Miloslav Rohlík († 1969). *Opavské a krnovské zemské desky* jsou dochovány od roku 1431, resp. od roku 1403, k jejich editorům patřili Jan Kapras († 1947), Miloslav Rohlík († 1969) a Dalibor Prix.

Codex diplomaticus Silesiae (ve zkratce CDS), materiál řazen tematicky nikoli chronologicky, obsahuje listiny a listy vydávané in extenso i formou regestů; vydávání inicioval Colmar Grünhagen († 1911).

Schlesisches Urkundenbuch (ve zkratce SUB), silesiakální listiny do roku 1300, editory byli Heinrich Appelt († 1998) a Winfried Irgang.

Archiv český (ve zkratce AČ), je rozsáhlá ediční řada zpřístupňující především prameny k pozdně středověkým českým dějinám, založení inicioval František Palacký († 1876), jenž byl také prvním z řady editorů; mezi editory se počítala řada výrazných osobností, patřili k nim např. František Dvorský († 1907), Antonín Rezek († 1909), Josef Kalousek († 1915), Jaromír Čelakovský († 1914), August Sedláček († 1926), František Kameníček († 1930),

Václav Vladivoj Tomek († 1905), Josef Teige († 1921), Gustav Friedrich († 1943), František Hoffmann († 2015), Ivan Hlaváček či např. nejnověji Eva Doležalová. Řada čítá 43 svazků, projekt je aktivní dodnes.

Fontes rerum Bohemicarum (ve zkratce FRB), v rámci řady jsou publikovány narativní (vyprávěcí) prameny českého středověku, na vydávání se podíleli Josef Emler († 1899), Jaroslav Goll († 1929), Jan Gebauer († 1907), Václav Vladivoj Tomek († 1905), Josef Vítězslav Šimák († 1941) či Václav Novotný († 1932). Od roku 1997 je projekt oživen pod názvem Fontes rerum Bohemicarum: Series nova (na ediční práci se podílí např. Petr Čornej a Alena M. Černá).

Scriptores rerum Silesiacarum (ve zkratce SRS), ediční řada sloužící k vydávání narativních pramenů k dějinám Slezska; u zrodu stál Gustav Adolf Stenzel († 1854).

6.3.2 RANÝ NOVOVĚK

Pro období raného novověku je příznačný rychlý nárůst pramenné základny ve smyslu kvantity i kvality. Historik sice stále pracuje s řadou pramenných edic (zpravidla se již nejedná o ucelené řady s ambicí pokrýt delší časový úsek nebo odvětví lidské činnosti), většina pramenů však již zůstává nevydána. Jestliže badatel-medievista ke svému tématu přistupuje s vizí, že by se měl v rámci heuristické přípravy pokusit vyčerpat de facto veškeré pramenné zdroje, historik raného novověku je už nucen selektovat – musí zodpovědně vyhodnotit, co je a co není z bobtnající množiny pramenů pro jeho téma relevantní. Jedním ze znaků raného novověku je postupující proces byrokratizace, jemuž vdčíme (mimo jiné) za vznik relativně velkého množství evidenčních a normotvorných pramenů. Na následujících řádcích si některé z typických skupin raně novověkých pramenů alespoň ve stručnosti představíme.

Katastry, tedy soupisy a popisy pozemků, věcí, práv atp. za účelem zdanění). Nejstaršími katastry pro české země jsou: *berní rula* (Čechy, 1653-1656), *lánové rejstříky* (Morava, 1656-1679), *karolinský katastr* (Slezsko, 1721-1729). Z 18. století pochází katastry *tereziánský* a *josefínský*.

Soupis obyvatel podle víry (Čechy, 1651). Informačně neobyčejně bohatý pramen, ambicí bylo (s cílem učinit si představu o úspěšnosti rekatolizace) podchytit veškeré obyvatelstvo v Českém království z města i vesnic, uvedena bývají nejen jména, ale také sociální postavení, rodinný stav, povolání, věk a samozřejmě víra. Nejstarší soupis obyvatelstva *pro Moravu* pochází až z roku 1754. Pohybujeme se v tzv. protostatistickém období, evidence jsou proto obvykle nepřesné ať již neplánovaně (nepečlivost) či např. cíleně (kvůli obavám z přílišného zdanění).

Nejstarší **matriky** v Čechách pocházejí z luterského Krušnohoří (z 1. poloviny 16. století: Jáchymov, Horní Blatná, Albertamy), na Moravě a ve Slezsku je nejstarší protestantská

matrika z obce Razová u Bruntálu (1571). Vedení katolických matrik sice nařizoval trident-
ský koncil (1545-1563), v život však byla tato praxe uváděna v českých zemích spíše až po
třicetileté válce.

Seznamy farníků – jedná se o zpovědní seznamy, soupisy duší, popisy farností z let
1676-1677, jistým českým specifikem jsou poddanské seznamy pořizované samotnými
vrchnostmi. Pramen je klíčovým pro historické demografy.

Nejstarší **pozemkové knihy** (zvané též gruntovnice) sloužící k evidenci majetkopráv-
ních změn poddanských usedlostí, jsou dochovány už pro 2. polovinu. 15. století, jedná se
však o jev výjimečný. K jejich šíření docházelo po polovině 16. století.

Urbáře byly určeny k podchycení povinností poddaných ve vztahu k vrchnosti.

Obvyklým se v raném novověku stává **účetní materiál**, pro středověk pramen spíše ra-
ritní. Jednalo se účetnictví při správě velkostatku, duchovenských institucí, měst a měste-
ček, ale i dvorských a zemských úřadů.

Prameny osobní povahy (tzv. ego-dokumenty): s raným novověkem je neodmyslitelně
spojen nárůst soukromé korespondence (a jejího dochování); dále jsou k dispozici nejruž-
nější cestopisy, cestovní deníky, památníky (štambuchy, alba amicorum) typické pro neka-
tolické prostředí (v tom zejména univerzitní), paměti a memoáry vznikající s úmyslem fi-
xovat subjektivní svědectví pro budoucí generace.

Raný novověk je časem zrodu a rozvoje publicistiky. Vycházet začínají **tištěné noviny**.
Např. první tištěné noviny v českých zemích začaly vycházet roku 1658 v Praze pod ná-
zvem Ordinari Wochentliche Postzeitungen.

6.3.3 DĚJINY 19. STOLETÍ

S dějinami 19. století jsou spojeny mimo jiné otázky po vzniku moderní politiky a ide-
ologie – liberalismus, socialismus, feminismus, ale také např. fenomény sekularizace, na-
cionalismu a zejména modernizace, jež vedly k zásadním proměnám způsobu hospodářské
produkce, mocenské reprodukce a ideologické reprezentace, kdy tradiční náboženská iden-
tita byla nahrazována identitou občanskou a národní, to vše rámováno všeobecně sdílenou
vírou v civilizační a technologický pokrok. Zásadní, v mnoha ohledech strukturální pro-
měny společnosti a jejích institucí byly přitom provázány obrovským nárůstem počtu a
typů historických pramenů.

Industrializace a urbanizace především vyvolala prudký kvantitativní nárůst pramenů
hospodářské povahy (mezi původci figuroval stát a úřady pověřené dohledem nad fungo-
váním ekonomiky, ale i veřejné korporace, spolky, podniky...). V archivech se dnes jedná
o fondy úřadů, různorodé podnikové archivy atd. Pravidelně bývaly publikovány nejruž-
nější úřední (státní, zemské, municipální) statistiky.

Proces byrokratizace, jenž se v praxi rovnal konečnému etablování kompetentního (odpovídajícím způsobem vzdělaného) úřednického aparátu, podnítil rychlý růst počtu pramenů úřední povahy. V centru stála snaha státu po efektivním řízení, od časů císaře Josefa II. byla vedena agenda úřadů přesně a důkladně. Stát moderního typu zasahoval za pomoci četnictva do všech myslitelných oblastí lidského života.

Zásadní fenomén představovala **alfabetizace**. Docházelo k rychlému vymýcení negramotnosti – jestliže v roce 1800 dosahoval počet gramotných osob v populaci českých zemí 25%, o sto let později to již bylo 90%. Alfabetizace tak podnítila další významnou společenskou změnu, došlo k zásadní proměně toku informací, rozšiřovala se síť veřejných knihoven a ruku v ruce s tím vším posiloval i okruh kulturně aktivních osob. Perspektivou historika byl tak výsledkem např. prudký nárůst segmentu pramenů literární povahy a korespondence. Jedním z klíčových pramenů pro poznání dějin 19. století se pak stala periodicky vycházející média (noviny, časopisy).

Historik 19. století často vybírá z velmi početné a pestré rodiny pramenů, což klade nemalé nároky na metodickou průpravu (ačkoli jisté míry subjektivity při pramenné selekci se lze bezesporu vyhnout jen ztěží). Badatel navíc musí počítat s faktorem politické manipulace a konec konců s deformací interpretace podmíněnou např. i svým vlastním světovým názorem. Posun od tradiční k občanské společnosti charakterizovatelný termíny demokrati- zace, politizace či pluralizace klade před historika další požadavek, jímž by měla být dobrá orientace v ústavních a zákonných normách, specifickém správním systému habsburské podunajské monarchie a obecně ve fungování institucí.

6.3.4 DĚJINY 20. STOLETÍ

Pramenná základna, kterou má k dispozici historik zabývající se 20. stoletím, je v hlavních rysech analogická pramenné základně badatele na poli dějin 19. století. Jsou zde však jistá specifika daná jak technologickými změnami, tak také skutečností, že dějiny 20. století stojí velmi blízko žité současnosti. Prameny jsou tak v archivech zpřístupňovány zpravidla až po odeznění jisté zákonné ochranné lhůty (zpravidla se jedná o dobu 30 let, ovšem např. některé soudní materiály se zpřístupňují až po 70 i 100 letech). To samozřejmě může být limitující, pokud jde o soudobé dějiny (takto nastavené mantinely ochrany osobních údajů erodují zpravidla v době velkých změn, kdy k tomu existuje opodstatněná společenská potřeba, typicky se jedná o porážku nacismu nebo pád komunistických diktatur).

Za dvě nejdůležitější specifika pramenů k dějinám 20. století je tudíž považováno:

- zúžení standardní pramenné základny archivním zákonem a zákonem na ochranu osobních údajů (ochraně podléhají obecně citlivé osobní údaje z materiálů z doby po roce 1910)
- možnost využití pamětníků a pamětnic jako svědků minulých událostí (subjektivní, pamětníková interpretace minulých dějů, jeho způsob vidění světa)

V souvislosti s inovacemi na poli technologií je třeba brát v potaz proměny žurnalistiky. Na mysli máme nástup nových médií – rozvoj fotografie, boom filmu a obecněji úspěch nepísemných forem komunikace (rádio, telefon, později televize a počítač). To vše výrazně ovlivnilo výpovědní limity tradičních písemných pramenů. Specifické nároky na způsob čtení a kritiky kladou na historika prameny vzniklé v prostředí totalitárních režimů poznamenané ideologickou indoktrinací a cenzurou (včetně autocenzury).

KONTROLNÍ OTÁZKA

1. V rámci pramenné kritiky rozlišujeme dvě základní fáze, jaké to jsou a jak byste je charakterizoval(a)?
 2. Jak se od sebe liší dokumenty padělané a zpadělané?
 3. Definuj pojem interpretace historického pramene.
 4. Jaký je rozdíl mezi indukcí a dedukcí?
 5. Co je podstatou metody orální historie?
 6. Co se (v kontextu historické vědy) skrývá pod zkratkou CDB?
-

ÚKOL K ZAMYŠLENÍ

Definujte pojmy gender a genderová analýza (v kontextu historické vědy) a zformulujte několik konkrétních příkladů.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Kapitola odpovídala svým rozsahem dvojpřednášce. Věnována byla kritice a interpretaci pramenů, tedy druhé a třetí z trojice etap historikovy práce. Podrobně byly pojednány principy vnitřní a vnější kritiky pramenů. Interpretace byla definována jako souhrn postupů sloužících k získání historického poznání, následně došlo na představení hlavních metod, s nimiž historik pracuje (indukce a dedukce, metoda přímá a nepřímá, diachronní a synchronní přístup, metoda sondy, komparativní metoda, kvantitativní analýza, biografická analýza, metoda kolektivní biografie, mikrohistorická analýza, metoda orální historie, umě-

lekohistorická analýza, genderová analýza, diskursivní metoda a teorie kulturního transferu). Ve druhé části kapitoly pak byla přiblížena specifika pramenné základny pro jednotlivá dějinná období od středověku po 20. století.

ODPOVĚDI

1. Jedná se o kritiku vnější, kdy se zjišťuje autentičnost pramene, a kritiku vnitřní, jež cílí na obsahovou stránku pramene (motivy a obsahy a jejich shoda s historickou realitou).
2. Padělané dokumenty (falza) se vydávají za něco, čím nejsou. Naproti tomu zpadělané dokumenty jsou autentické, byly však v nich provedeny sekundární změny.
3. Interpretace historického pramene je souhrnem postupů sloužících k získání historického poznání, pomáhá badateli nacházet mezi prameny nové souvislosti. Při interpretaci dochází k aplikaci metod historikovy práce, výsledkem je syntéza myšlenek a formulace historické narace.
4. Za indukci označujeme postup, kdy na základě pozorování jednotlivých jevů docházíme k obecnějším závěrům. Naopak při dedukci z obecného poznatku vyvozujeme závěr pro jednotlivá fakta.
5. Podstatou metody orální historie je zachytit formou řízeného rozhovoru vzpomínky žijících pamětníků.
6. Pod zkratkou CDB je obvykle myšlen název Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, což je titul jednoho z nejdůležitějších edičních podniků ke starším českým dějinám.

DALŠÍ ZDROJE

- *Almanach medievisty-editora*, ed. Pavel Krafl, Praha: Historický ústav AV ČR 2011.
- Bartoš, Josef: *Metodika a technika historické práce*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1982.
- Berger, Stefan: *Komparativní historie*, In: Jak se píšou dějiny. Teorie a praxe, edd. Stefan Berger – Heiko Feldner – Kevin Passmore, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2016, s. 232–252.
- Bláhová, Marie: *Historická chronologie*, Praha: Libri 2001.
- Borovský, Tomáš – Dvořák, Tomáš a kol.: *Úvod do studia dějepisu. Díl 1 a 2*, Brno: Masarykova univerzita 2014.

- Burke, Peter: *Co je kulturní historie?*, Praha: Dokořán 2011.
- Čapská, Veronika – Storchová, Lucie: *Transkulturalita místo národní mytologie? Historický výzkum procesů kulturní výměny*, Dějiny – teorie – kritika 12, 2015, č. 2, s. 187–201.
- Dvořáčková-Malá, Dana – Zelenka, Jan – Záruba, František a kol.: *Dvory a rezidence v proměnách času*, Praha: Academia 2023.
- Friedrich, Gustav: *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha: Filosofická fakulta university Karlovy 1934.
- Goetz, Hans-Werner: *Moderne mediävistik. Stand und Perspektiven der Mittelalterforschung*, Darmstadt: Primus-Verlag 1999.
- Havránek, Jan – Petrář, Josef: *Základy statistické metody pro historiky*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1963.
- Hlavačka, Milan: *Co je to modernizace?*, In: *Město a městská společnost v procesu modernizace 1740–1918*, edd. Pavel Kladiwa – Aleš Zářický, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě 2009, s. 13–19.
- Hroch, Miroslav: *Hledání souvislostí. Eseje z komparativních dějin Evropy*, Praha: Slon 2016.
- Krafl, Pavel a kol.: *Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století. Směry – tendence – proměny*, Praha: Historický ústav 2016.
- Kroupa, Jiří: *Metody dějin umění. Metodologie dějin umění 2*, Brno: Masarykova univerzita 2010.
- Metzler, Gabriele: *Einführung in das Studium der Zeitgeschichte*, Paderborn – München – Wien – Zürich: Ferdinand Schöningh 2004.
- Myška, Milan: *Problémy a metody hospodářských dějin. Metodické problémy studia dějin sekundárního sektoru*, Ostrava: Ostravská univerzita 2010.
- Nečasová, Denisa: *Dějiny žen a gender history*, In: Čechurová, Jana – Randák, Jan a kol.: *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2014, s. 666–680.
- *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, edd. Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer, Wien: R. Oldenbourg Verlag 2004.
- Skálová, Barbora: *Diskurzivní analýza jako metoda zkoumání historické reality*, In: Barbora Skálová a kol.: *Vybrané metodologické problémy mezinárodních teritoriálních studií*, Praha: Matfyzpress 2011, s. 55–66.
- Stellner, František a kol.: *Úvod do studia historie*, Praha: Karolinum 2023.
- Storchová, Lucie: *Gender*, In: Storchová, Lucie a kol.: *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha: Scriptorium 2014, s. 194–204.
- Vaněk, Miroslav: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2004.
- Wittlich, Filip: *Fotografie – přímý svědek?! Fotografický obraz a jeho význam pro historické poznání*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2011.